

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.050
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
Климончуку Василю Йосифовичу
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

Офіційного опонента, професора, доктора політичних наук, завідувача кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка» Гулая Василя Васильовича на кваліфікаційну наукову працю Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20 051.050 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами. Сьогодні можна спостерігати процес поширення сепаратизму, збільшення його масштабів. Неузгодженість принципів права націй на самовизначення та територіальної цілісності держав фактично працює на користь сепаратистів. Поряд з цим, впливові держави, прагнучи забезпечити власні геополітичні інтереси, намагаються дезінтегрувати інші суверенні держави і зменшити їх політичний вплив. Утворення низки державоподібних утворень, переважна більшість яких тривалий час залишаються або частково визнаними державами, або невизнаними державами, є однією з найскладніших

проблем сучасних міжнародних відносин та загрозою національній безпеці держав.

Для формування сепаратистських рухів необхідні конкретні умови, різноманітні групи факторів, які пов'язані із політичними, соціальними та культурними змінами в суспільстві, суттєве послаблення або ж посиленням центральної влади. Вагомий фактор формування сепаратистських рухів становить зовнішня допомога сепаратизму та відносна сила зовнішніх союзників в порівнянні з державою, де існує сепаратистський рух. Зовнішні союзники здатні стати джерелом ресурсів, надавати політичну та інформаційну підтримку, здійснювати дипломатичний, економічний чи навіть військовий тиск на користь сепаратистів. Окрім того, саме зовнішні союзники можуть надати не лише допомогу сепаратистським рухам, але й повністю інспірувати їх.

Актуальність дисертації М. А. Мосори для вітчизняної політичної науки полягає у тому, що робота стосується етноконфліктного потенціалу сучасного Європейського Союзу та України. З огляду на те, що Україна проявляє бажання стати частиною європейської спільноти, важливим є вивчення досвіду держав ЄС у вирішенні проблем етнополітичних конфліктів. Проблема сепаратизму, на наш погляд, є актуальною у сучасному глобалізованому світі. Україна є поліетнічною державою, що вимагає від держави виваженого підходу до попередження етнополітичних конфліктів, в тому числі проявів сепаратизму у будь-якому вияві (автономізм, сецесіонізм, іредентизм). Військова агресія Російської Федерації тільки підсилює актуальність обраної теми, адже гострою потребою сьогодні є консолідації поліетнічного українського суспільства довкола єдиної важливої проблеми сьогодення – протистояння агресору.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є логічно сформованою та спрямована на досягнення мети та завдань роботи – проаналізувати основні підходи до поняття, з'ясувати причини та тенденції сепаратизму, дослідити прояви сепаратизму у ЄС та Україні, окреслити

особливості дуалізму ідентичностей у сучасному світі, охарактеризувати іредентизм та інші ймовірні форми сепаратизму в Україні та інше (с.19-20). Робота складається із трьох розділів, що включають дванадцять підрозділів, де висвітлюється авторський погляд на пропоновану проблематику та основні наукові здобутки дослідника.

Акцентуємо увагу на списку використаних джерел, який включає різновекторний набір джерел із відповідної тематики, що безумовно, дозволило автору дослідження поглянути на проблематику з різних сторін, оперувати науковим доробком різних наукових шкіл України та ЄС (список складає 168 найменувань, з яких 70 – іноземними мовами). Той факт, що майже половина джерел є іноземними, тільки підкреслює науковий пошук автора за межами української політичної науки та говорить що результати дослідження принесуть вагомий внесок для вітчизняної політичної науки.

У **розділі 1** автор здійснив спробу теоретико-методологічного огляду дослідження сепаратизму як інституціоналізованої політичної практики. У підрозділі 1.1. автор з'ясовує стан теоретичної розробки проблеми сепаратизму (с.25-63). У підрозділі 1.2. (с.63-75) дослідник пропонує методологічну базу дослідження, власне бачення та рекомендації стосовно методологічних аспектів у дослідженні сепаратизму, окреслює власні рекомендації для наступних дослідників тематики сепаратизму. Автор приходить висновку, що походження сепаратизму є тісно пов'язаним з функціонуванням державно-владних ієрархій, а його абсолютною протилежністю є процеси інтеграції. Підкреслено, що проблема вибору методології дослідження опирається на розуміння того факту, що сепаратизм передбачає прагнення різних спільнот покинути політичну структуру через кардинальні зміни політико-юридичного статусу функціонування структури, у зв'язку із усвідомленням групами своєї ідентичності, а це у свою чергу супроводжується руйнуванням існуючої політичної структури (с.73).

У **другому розділі** (с.76-136) автор розглядає особливості

інституціоналізації та легітимізації сепаратизму у Європейському Союзі. Підрозділ 2.1. розглядається цікавий аспект інституціоналізації сепаратизму в ЄС у контексті концепції «Європи регіонів» (с.76-87). Автор здійснив спробу підсумувати сучасні глобалізаційні тенденції у ЄС то підходи до проявів сепаратизму. Автор притримується думки, що посилення регіональних суб'єктів в межах ЄС може стати тим виходом, який задовольнить як центральну владу, так і регіони що проявляють відцентрові тенденції. Підрозділи 2.2. – 2.5. стосуються конкретних випадків загроз сепаратизму у державах ЄС (с.87-136). Перелік нестабільних регіонів у контексті загроз сепаратизму автора не є унікальним, та складається із наступних: Каталонія, Країна Басків, Шотландія, Північна Ірландія, Корсика, Бретань, Фландрія і Валлонія, регіон кашубів. У даному переліку автор розглядає не тільки регіони із усталеною історією сепаратистських тенденцій, як-от Каталонія чи Північна Ірландія, проте і намагається здійснювати пошук регіонів, що можуть проявляти такі тенденції у майбутньому – Бретань чи кашубська спільнота. Такий підхід говорить про значну заглибленість автора у дану проблематику. Автор висновує у кінці другого розділу, що у регіонах ЄС поступово зростає розуміння того, що для забезпечення самобутності в рамках демократичного суспільства існують інші шляхи, які не пов'язані з терором, ломкою кордонів та руйнуванням держави (с.136). Погоджуємось з автором у тому, що саме цей позитивний досвід вирішення відповідних конфліктних ситуацій автор пропонує розглядати як найбільш придатний для західного суспільства на цьому етапі людської історії.

Третій розділ роботи розкриває тенденції та загрози сепаратизму в Україні (с.137-189). У підрозділі 3.1. автор намагається розглянути передумови проявів сепаратизму у сучасній Україні (с.137-147). Автор звертається до історії України ХХ століття, історії формування сучасного етнонаціонального складу населення держави та інших аспектів що на його думку мали значний вплив на досліджуване явище. У підрозділах 3.2. – 3.3. молодий дослідник розглядає

прояви сепаратизму які мали місце внаслідок російського втручання у 2014 році та подальшого вторгнення у 2022 році (с.147-166). Автор досліджує процеси у частинах Донецької та Луганської областей, АРК Крим. Констатується, що основний поштовх до проявів сепаратизму у 2014 році був внаслідок прямого втручання Російської Федерації у внутрішні справи України, введення не признаних військових угруповання тощо. Підрозділи 3.4. – 3.5. розглядають угорську, румунську спільноти та русинів у контексті ймовірних проявів процесів сепаратизації у відповідних регіонах (с.166-189). Автор притримується думки, що Україна зіткнулася із серйозними викликами етнополітичній безпеці, саме тому дезінтеграційні тенденції мають залишатись під контролем та пильною увагою. Автор підкреслює з цього приводу, що хоча загрози сепаратизму угорців, румунів та русинів сьогодні у латентній фазі, однак сепаратизація сходу та півдня України може слугувати їх каталізатором (с.186).

Висновки (с.190-196) говорять нам про чітке виконання поставленої мети та завдань дисертації. Важливим здобутком автора є його узагальнення досліджуваної проблематики, наведення в тексті схем та рисунків, що, з однієї сторони, деталізують досліджувану проблему, а, з іншої – є зручною візуалізацією багатьох аспектів теоретичної та практичної проблематики явища сепаратизму, що піднімаються молодим дослідником у рамках дисертації. Також наголошуємо, що отримані дисертантом результати можна використати для вдосконалення нормативно-правової бази України для вирішення та попередження етноконфліктних ситуацій, управлінського процесу в тих чи інших державах ЄС та в Україні.

Результати напрацювань М.А. Мосори викладені у 6 фахових наукових статтях, що вказує на значний рівень опрацювання проблематики, а також 4 публікаціях у тезах та матеріалах наукових конференцій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У науковій кваліфікаційній праці Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як

інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» порушення норм академічної доброчесності не виявлено.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації, зауваження дискусійні проблеми. Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційного дослідження М. А. Мосори засвідчив їхню відповідність загальним висновкам. Загалом зміст анотації відтворює основні положення тексту кваліфікаційної наукової роботи. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Дисертація і анотація оформлені відповідно до п.6,7,8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Водночас хочеться висловити низку **зауважень** до дисертаційної роботи М. А. Мосори:

1. Автор приділяє значну увагу етнополітичному сепаратизму, та стверджує що саме він є найпоширенішим в світовій історії (с.31), однак це не применшує роль інших аспектів сепаратизму. Хоча автор розглядає у роботі багато аспектів проявів сепаратизму (економічні, політичні, соціальні, історичні та інші), проте, не простежується достатньо виразна їхня типологізація, однак вище вказані прояви сепаратизму присутні у роботі (с.44-52).

2. Дисертант починає розгляд проявів сепаратизму у державах ЄС через призму концепції «Європи регіонів» та наголошує на поступовому зменшенні ролі національних держав (с.76-77), проте таке твердження автора може бути передчасним з погляду наукової об'єктивності на досліджувану проблему. На наш погляд, роль національних держав у ЄС залишається досить вагомою у питаннях вирішення проблем сепаратизації окремих регіонів. Тому, автору слід детальніше зупинитись на ролі децентралізації як одного із засобів вирішення сепаратистських тенденцій у регіонах (с. 42). Розгляд регіоналізації у ЄС, як явища що породжує подвійні тенденції – з одного боку забезпечує регіони

ширшими повноваженнями, а з другого – активізує народну пам'ять про самобутність спільноти. Це формує образ незрозумілої позиції автора з цього приводу (с.80-81).

3.Однією із центральних тез автора, яку можна прослідкувати у роботі – це наявність подвійної ідентичності у спільнот ЄС. Проте, автор у *підрозділі 2.3.* (с.98-111) оминає цю сторону та розглядає населення Північної Ірландії без контексту ймовірної наявності у них подвійної ідентичності. Такий підхід, на наш погляд є, у даному випадку фрагментарним, та не дозволяє формувати у подальшому висновки з цього приводу. Автору вартувало б розглянути питання подвійної ідентичності для населення Північної Ірландії у контексті сучасних дослідження проявів сепаратизму у даному регіоні.

4.У *підрозділі 2.5.* (с.123-136) автор посилається на польсько-кашубського соціолога Б. Синака, який називає кашубську ідентичність «гібридною» (посилаючись на її гнучкість у відношенні ідентифікації) (с.128). Звертаємо увагу дисертанта на те, що поняття «гібридної» ідентичності потребує наведення теоретичного визначення у роботі (Розділ 1). Варто співставити це поняття із іншими поняттями досліджуваної тематики – «подвійна» ідентичність, «збентежена» ідентичність, «проблемна» ідентичність та інші.

5. Автор звертає увагу що регіони України де проживають етнічні угорці не відзначаються економічним ростом, а отже відсутній «меркантильний» чинник самоврядного існування (с.175-176). Це твердження вимагає додаткового розкриття із відповідними поясненнями економічної складової мотивації спільноти. Варто, на наш погляд уточнити чому саме економічні показники регіонів є настільки важливими і як це безпосередньо впливає на активність угорської меншини в Україні. Відповідним інструментом у даному контексті, були б індекси та рейтингові як індикатори виміру периферійності соціально-політичного розвитку відповідних регіонів України та ЄС.

Водночас вказані зауваження та рекомендації не зменшують роль і значення дисертації для політичної науки України, яка формує позитивне

враження глибиною проведеного дослідження, порядку викладу результатів дослідження і логікою його обґрунтування.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки. Отже, дисертаційна робота здобувача М. А. Мосори «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), та п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а Мосора Михайло Андрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

професор, доктор політичних наук,

завідувач кафедри міжнародної інформації

Національного університету

«Львівська політехніка»

Гулай В. В.

Голові спеціалізованої вченої
ради ДФ 20 051.050
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

доктору політичних наук, професору,
завідувачу кафедри політології
Климончуку Василю Йосифовичу
(76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

Офіційного опонента, професора, доктора політичних наук, завідувача кафедри міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка» Гулая Василя Васильовича на кваліфікаційну наукову працю Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 20 051.050 Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами. Сьогодні можна спостерігати процес поширення сепаратизму, збільшення його масштабів. Неузгодженість принципів права націй на самовизначення та територіальної цілісності держав фактично працює на користь сепаратистів. Поряд з цим, впливові держави, прагнучи забезпечити власні геополітичні інтереси, намагаються дезінтегрувати інші суверенні держави і зменшити їх політичний вплив. Утворення низки державоподібних утворень, переважна більшість яких тривалий час залишаються або частково визнаними державами, або невизнаними державами, є однією з найскладніших

проблем сучасних міжнародних відносин та загрозою національній безпеці держав.

Для формування сепаратистських рухів необхідні конкретні умови, різноманітні групи факторів, які пов'язані із політичними, соціальними та культурними змінами в суспільстві, суттєве послаблення або ж посиленням центральної влади. Вагомий фактор формування сепаратистських рухів становить зовнішня допомога сепаратизму та відносна сила зовнішніх союзників в порівнянні з державою, де існує сепаратистський рух. Зовнішні союзники здатні стати джерелом ресурсів, надавати політичну та інформаційну підтримку, здійснювати дипломатичний, економічний чи навіть військовий тиск на користь сепаратистів. Окрім того, саме зовнішні союзники можуть надати не лише допомогу сепаратистським рухам, але й повністю інспірувати їх.

Актуальність дисертації М. А. Мосори для вітчизняної політичної науки полягає у тому, що робота стосується етноконфліктного потенціалу сучасного Європейського Союзу та України. З огляду на те, що Україна проявляє бажання стати частиною європейської спільноти, важливим є вивчення досвіду держав ЄС у вирішенні проблем етнополітичних конфліктів. Проблема сепаратизму, на наш погляд, є актуальною у сучасному глобалізованому світі. Україна є поліетнічною державою, що вимагає від держави виваженого підходу до попередження етнополітичних конфліктів, в тому числі проявів сепаратизму у будь-якому вияві (автономізм, сецесіонізм, іредентизм). Військова агресія Російської Федерації тільки підсилює актуальність обраної теми, адже гострою потребою сьогодні є консолідації поліетнічного українського суспільства довкола єдиної важливої проблеми сьогодення – протистояння агресору.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертації є логічно сформованою та спрямована на досягнення мети та завдань роботи – проаналізувати основні підходи до поняття, з'ясувати причини та тенденції сепаратизму, дослідити прояви сепаратизму у ЄС та Україні, окреслити

особливості дуалізму ідентичностей у сучасному світі, охарактеризувати іредентизм та інші ймовірні форми сепаратизму в Україні та інше (с.19-20). Робота складається із трьох розділів, що включають дванадцять підрозділів, де висвітлюється авторський погляд на пропоновану проблематику та основні наукові здобутки дослідника.

Акцентуємо увагу на списку використаних джерел, який включає різновекторний набір джерел із відповідної тематики, що безумовно, дозволило автору дослідження поглянути на проблематику з різних сторін, оперувати науковим доробком різних наукових шкіл України та ЄС (список складає 168 найменувань, з яких 70 – іноземними мовами). Той факт, що майже половина джерел є іноземними, тільки підкреслює науковий пошук автора за межами української політичної науки та говорить що результати дослідження принесуть вагомий внесок для вітчизняної політичної науки.

У **розділі 1** автор здійснив спробу теоретико-методологічного огляду дослідження сепаратизму як інституціоналізованої політичної практики. У підрозділі 1.1. автор з'ясовує стан теоретичної розробки проблеми сепаратизму (с.25-63). У підрозділі 1.2. (с.63-75) дослідник пропонує методологічну базу дослідження, власне бачення та рекомендації стосовно методологічних аспектів у дослідженні сепаратизму, окреслює власні рекомендації для наступних дослідників тематики сепаратизму. Автор приходить висновку, що походження сепаратизму є тісно пов'язаним з функціонуванням державно-владних ієрархій, а його абсолютною протилежністю є процеси інтеграції. Підкреслено, що проблема вибору методології дослідження опирається на розуміння того факту, що сепаратизм передбачає прагнення різних спільнот покинути політичну структуру через кардинальні зміни політико-юридичного статусу функціонування структури, у зв'язку із усвідомленням групами своєї ідентичності, а це у свою чергу супроводжується руйнуванням існуючої політичної структури (с.73).

У **другому розділі** (с.76-136) автор розглядає особливості

інституціоналізації та легітимізації сепаратизму у Європейському Союзі. Підрозділ 2.1. розглядається цікавий аспект інституціоналізації сепаратизму в ЄС у контексті концепції «Європи регіонів» (с.76-87). Автор здійснив спробу підсумувати сучасні глобалізаційні тенденції у ЄС то підходи до проявів сепаратизму. Автор притримується думки, що посилення регіональних суб'єктів в межах ЄС може стати тим виходом, який задовольнить як центральну владу, так і регіони що проявляють відцентрові тенденції. Підрозділи 2.2. – 2.5. стосуються конкретних випадків загроз сепаратизму у державах ЄС (с.87-136). Перелік нестабільних регіонів у контексті загроз сепаратизму автора не є унікальним, та складається із наступних: Каталонія, Країна Басків, Шотландія, Північна Ірландія, Корсика, Бретань, Фландрія і Валлонія, регіон кашубів. У даному переліку автор розглядає не тільки регіони із усталеною історією сепаратистських тенденцій, як-от Каталонія чи Північна Ірландія, проте і намагається здійснювати пошук регіонів, що можуть проявляти такі тенденції у майбутньому – Бретань чи кашубська спільнота. Такий підхід говорить про значну заглибленість автора у дану проблематику. Автор висновує у кінці другого розділу, що у регіонах ЄС поступово зростає розуміння того, що для забезпечення самобутності в рамках демократичного суспільства існують інші шляхи, які не пов'язані з терором, ломкою кордонів та руйнуванням держави (с.136). Погоджуємось з автором у тому, що саме цей позитивний досвід вирішення відповідних конфліктних ситуацій автор пропонує розглядати як найбільш придатний для західного суспільства на цьому етапі людської історії.

Третій розділ роботи розкриває тенденції та загрози сепаратизму в Україні (с.137-189). У підрозділі 3.1. автор намагається розглянути передумови проявів сепаратизму у сучасній Україні (с.137-147). Автор звертається до історії України ХХ століття, історії формування сучасного етнонаціонального складу населення держави та інших аспектів що на його думку мали значний вплив на досліджуване явище. У підрозділах 3.2. – 3.3. молодий дослідник розглядає

прояви сепаратизму які мали місце внаслідок російського втручання у 2014 році та подальшого вторгнення у 2022 році (с.147-166). Автор досліджує процеси у частинах Донецької та Луганської областей, АРК Крим. Констатується, що основний поштовх до проявів сепаратизму у 2014 році був внаслідок прямого втручання Російської Федерації у внутрішні справи України, введення не признаних військових угруповань тощо. Підрозділи 3.4. – 3.5. розглядають угорську, румунську спільноти та русинів у контексті ймовірних проявів процесів сепаратизації у відповідних регіонах (с.166-189). Автор притримується думки, що Україна зіткнулася із серйозними викликами етнополітичній безпеці, саме тому дезінтеграційні тенденції мають залишатись під контролем та пильною увагою. Автор підкреслює з цього приводу, що хоча загрози сепаратизму угорців, румунів та русинів сьогодні у латентній фазі, однак сепаратизація сходу та півдня України може слугувати їх каталізатором (с.186).

Висновки (с.190-196) говорять нам про чітке виконання поставленої мети та завдань дисертації. Важливим здобутком автора є його узагальнення досліджуваної проблематики, наведення в тексті схем та рисунків, що, з однієї сторони, деталізують досліджувану проблему, а, з іншої – є зручною візуалізацією багатьох аспектів теоретичної та практичної проблематики явища сепаратизму, що піднімаються молодим дослідником у рамках дисертації. Також наголошуємо, що отримані дисертантом результати можна використати для вдосконалення нормативно-правової бази України для вирішення та попередження етноконфліктних ситуацій, управлінського процесу в тих чи інших державах ЄС та в Україні.

Результати напрацювань М.А. Мосори викладені у 6 фахових наукових статтях, що вказує на значний рівень опрацювання проблематики, а також 4 публікаціях у тезах та матеріалах наукових конференцій.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У науковій кваліфікаційній праці Мосори Михайла Андрійовича «Сепаратизм як

інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» порушення норм академічної доброчесності не виявлено.

Відповідність змісту анотації основним положенням дисертації, зауваження дискусійні проблеми. Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційного дослідження М. А. Мосори засвідчив їхню відповідність загальним висновкам. Загалом зміст анотації відтворює основні положення тексту кваліфікаційної наукової роботи. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Дисертація і анотація оформлені відповідно до п.6,7,8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Водночас хочеться висловити низку **зауважень** до дисертаційної роботи М. А. Мосори:

1. Автор приділяє значну увагу етнополітичному сепаратизму, та стверджує що саме він є найпоширенішим в світовій історії (с.31), однак це не применшує роль інших аспектів сепаратизму. Хоча автор розглядає у роботі багато аспектів проявів сепаратизму (економічні, політичні, соціальні, історичні та інші), проте, не простежується достатньо виразна їхня типологізація, однак вище вказані прояви сепаратизму присутні у роботі (с.44-52).

2. Дисертант починає розгляд проявів сепаратизму у державах ЄС через призму концепції «Європи регіонів» та наголошує на поступовому зменшенні ролі національних держав (с.76-77), проте таке твердження автора може бути передчасним з погляду наукової об'єктивності на досліджувану проблему. На наш погляд, роль національних держав у ЄС залишається досить вагомою у питаннях вирішення проблем сепаратизації окремих регіонів. Тому, автору слід детальніше зупинитись на ролі децентралізації як одного із засобів вирішення сепаратистських тенденцій у регіонах (с. 42). Розгляд регіоналізації у ЄС, як явища що породжує подвійні тенденції – з одного боку забезпечує регіони

ширшими повноваженнями, а з другого – активізує народну пам'ять про самобутність спільноти. Це формує образ незрозумілої позиції автора з цього приводу (с.80-81).

3.Однією із центральних тез автора, яку можна прослідкувати у роботі – це наявність подвійної ідентичності у спільнот ЄС. Проте, автор у *підрозділі 2.3.* (с.98-111) оминає цю сторону та розглядає населення Північної Ірландії без контексту ймовірної наявності у них подвійної ідентичності. Такий підхід, на наш погляд є, у даному випадку фрагментарним, та не дозволяє формувати у подальшому висновки з цього приводу. Автору вартувало б розглянути питання подвійної ідентичності для населення Північної Ірландії у контексті сучасних дослідження проявів сепаратизму у даному регіоні.

4.У *підрозділі 2.5.* (с.123-136) автор посилається на польсько-кашубського соціолога Б. Синака, який називає кашубську ідентичність «гібридною» (посилаючись на її гнучкість у відношенні ідентифікації) (с.128). Звертаємо увагу дисертанта на те, що поняття «гібридної» ідентичності потребує наведення теоретичного визначення у роботі (Розділ 1). Варто співставити це поняття із іншими поняттями досліджуваної тематики – «подвійна» ідентичність, «збентежена» ідентичність, «проблемна» ідентичність та інші.

5. Автор звертає увагу що регіони України де проживають етнічні угорці не відзначаються економічним ростом, а отже відсутній «меркантильний» чинник самоврядного існування (с.175-176). Це твердження вимагає додаткового розкриття із відповідними поясненнями економічної складової мотивації спільноти. Варто, на наш погляд уточнити чому саме економічні показники регіонів є настільки важливими і як це безпосередньо впливає на активність угорської меншини в Україні. Відповідним інструментом у даному контексті, були б індекси та рейтингові як індикатори виміру периферійності соціально-політичного розвитку відповідних регіонів України та ЄС.

Водночас вказані зауваження та рекомендації не зменшують роль і значення дисертації для політичної науки України, яка формує позитивне

враження глибиною проведеного дослідження, порядку викладу результатів дослідження і логікою його обґрунтування.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки. Отже, дисертаційна робота здобувача М. А. Мосори «Сепаратизм як інституціоналізована політична практика: виклики для Європейського Союзу і України» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), та п. 6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а Мосора Михайло Андрійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «Політологія».

Офіційний опонент:

професор, доктор політичних наук,
завідувач кафедри міжнародної інформації
Національного університету
«Львівська політехніка»

Гулай В. В.